

<http://dx.doi.org/10.16926/j.2016.12.13>

Monika KACZOR
Uniwersytet Zielonogórski

[rec.] Katarzyna Kłosińska, *Etyczny i pragmatyczny. Polskie dyskursy polityczne po 1989 roku*, Warszawa 2012, ss. 252

Problematyka pracy Katarzyny Kłosińskiej obejmuje zagadnienia lingwistyki kulturowej i języka polityki. Autorka prezentuje nowe spojrzenie na ocenę języka w polityce.

We wstępnej części pracy Autorka zaznacza, że obszar badań politolingwistycznych wymaga usystematyzowania tendencji i strategii charakterystycznych dla tekstów politycznych. W ostatnim dwudziestoleciu w znacznym stopniu były one uwarunkowane badaniami lingwistycznymi, w mniejszym – socjologicznymi, politologicznymi czy psychologicznymi. Biorąc pod uwagę istniejące już opracowania dotyczące języka polityki, Autorka przedstawia nowatorską metodologicznie propozycję badania owych tekstów, co daje podstawy do szerszego spojrzenia na sposób myślenia i mówienia o polityce.

Na podstawie obserwacji potwierdzonych badaniami socjologicznymi K. Kłosińska prezentuje dwa nurty rozważań nad polskim dyskursem politycznym. Pierwszy jest właściwy badaniom etycznym (aksjologicznym), drugi – pragmatycznym. W przedstawionych rozważaniach Autorka uściśla podstawę światopoglądową, charakteryzującą każdy z wymienionych paradygmatów dyskursu politycznego, ze szczególnym uwzględnieniem roli języka polityki w życiu społecznym.

W rozważaniach nad formami organizacji języka Autorka odwołuje się do teorii dyskursu jako interakcji komunikacyjnej między nadawcą a odbiorcą, w której określone działania językowe tworzą zdarzenie ko-

munikacyjne. W politycznej dyskursywnej rzeczywistości analizie zostały poddane językowo opisane ważne dla odbiorców wartości, słowa klucze i kategorie istotne dla opisu językowego sposobu konceptualizacji rzeczywistości. Wewnętrzna dialogiczność charakterystyczna dla polskich dyskursów politycznych, zdaniem Autorki, pozwala na wyodrębnienie ról, które przypisują sobie nadawcy i odbiorcy. K. Kłosińska pokazuje, że myślenie dyskursywne jest procesem „uzewnętrzniania myśli” i „uwewnętrzniania mowy”. W przedstawionym przez Autorkę ujęciu dyskursywnym wyrażnie została zaprezentowana droga przechodzenia od znaczeń wyrażanych jawnie do tych, które są zamknięte w sensach ukrytych, mających istotne znaczenia w rozstrzyganiu sporów w sferze wartości w aspekcie zbiorowym (społecznym).

Zwraca uwagę bardzo szerokie omówienie orientacji etycznej w polskim dyskursie politycznym po 1989 r. Nie zabrakło zatem aksjologicznego odniesienia w ujęciu „romantycznym”, „symbolicznym”, „patriotycznym”, przejawiających się w sposobach mówienia i myślenia o rzeczywistości politycznej.

W omawianiu etycznego aspektu polskiego dyskursu politycznego Autorka kieruje się przejrzystą dychotomią: to, co dobre – to, co złe. Udowadnia w ten sposób, że kategoria moralności jest podstawowym pojęciem w dyskursie publicznym (politycznym), który, w ujęciu Badaczki, jest uwarunkowany takimi wyznacznikami, jak: wspólnotowość, historyczność, moralność. K. Kłosińska, kreśląc obraz polskiego dyskursu politycznego w perspektywie etycznej, przedstawia także znaczenie panchronii, która uzasadnia całościowy ogląd języka i procesów dziejących się w języku. Procesy te odzwierciedlają zmiany w postrzeganiu świata i eksplikują rzeczywistość językową, obudowaną moralnością w określonej czasoprzestrzeni.

W zaproponowanym aksjologicznym opisie dyskursu politycznego Autorka odnosi się także do „retoryki moralnej słuszności”. Przedstawia te cechy języka, które w dyskursie etycznym skutkują poczuciem wyższości w „walce o najświętsze dobro” i zamykaniem się na argumenty drugiej strony. Cenne jest także spojrzenie na dyskurs polityczny o orientacji etycznej jako na metakomunikat, będący pewnego rodzaju chaotycznym przebiegiem komunikacyjnym. Nie bez znaczenia jest także przedstawienie wartości (*uczciwość, sprawiedliwość, prawda*), które sterują dyskursem politycznym, bo są nośnikami treści zarówno etycznych, jak i politycznych, które dla odbiorców są znaczące i nieobojętne.

Autorka moralność dyskursu politycznego rozpatruje na tle autoteliczności i holistyczności wartości etycznych. Uwagi poczynione w tym kierunku wydają się bardzo interesujące, zwłaszcza w kontekście realizacji tych wartości, które są dobrem same w sobie w dyskursie politycznym.

Zdaniem Autorki recenzowanej książki, parametrem dyskursu etycznego jest m.in. eksponowanie negatywnych aspektów rzeczywistości, wynikające z konieczności walki z tym, co złe i niepożądane w przestrzeni publicznej. W związku z tym zostają podkreślone przez Autorkę wyznaczniki negatywizmu w prezentacji świata, przekazywane w sposób językowy, treściowy, a także takie, które są elementami retorycznymi. Wiąże się z tym także konceptualizowanie zła za pomocą słów, które przynoszą negatywne wartościowanie określonych wycinków rzeczywistości. Polem obserwacji Autorki jest także metaforyka „hołdowania wartościom moralnym”, która w zamiarze nadawcy ma przywrócić pożądany ład aksjologiczny.

Wnikliwa obserwacja materiału badawczego pozwoliła K. Kłosińskiej na wyodrębnienie charakterystycznych postaw nadawców „etycznych”, działających w panchronii. Autorka udowadnia, że w warstwie treściowej najwyraźniej przejawia się omnipotencja nadawcy. Omawia zabiegi językowe i tekstowe, które składają się na obraz nadawcy „etycznego”.

Na podstawie dominujących i eksplicytnie wyrażonych wartości i antywartości w etycznym dyskursie politycznym Autorka wyróżniła dwie jego odmiany. Odmianę dyskursu etycznego skoncentrowanego na opisach duchowości i symboliki narodowej K. Kłosińska nazwała umownie romantycznym. Z kolei zaproponowana przez Autorkę odmiana socjalistyczna jest ukierunkowana na wartości witalne i bytowe. W związku z rodzajami dyskursu etycznego wiele miejsca poświęca się w pracy językowym i tekstowym sposobom hołdowania określonym ideom i pojęciom.

Na przykładzie gatunków, które z założenia mają charakter deklaratywny, programowy i merytoryczny, K. Kłosińska dowodzi, że eksponowane są w nich pozytywne aspekty rzeczywistości, a prezentowanie wyznaczników negatywizmu pojawia się w mniejszym natężeniu.

Od rozumienia najważniejszych pojęć w dyskursie pragmatycznym Autorka przechodzi do wnikliwej charakterystyki zamierzeń i celów nadawcy oraz odbiorcy pragmatycznego, ich tożsamości w pragmatycznej nadawczo-odbiorczej wspólnoty.

W rozważaniach nad dyskursem pragmatycznym K. Kłosińska wyraźnie zaznacza, że nieporozumieniem byłoby utożsamianie dyskursu pragmatycznego z dyskursem liberalnym, mimo iż dyskurs pragmatyczny wykorzystuje stylistykę właściwą dla doktryny liberalnej. Poświadcza to pogłębiona analiza przymiotnika *liberalny*.

We wnioskach podsumowujących K. Kłosińska stwierdza, że podstawą do wyróżnienia dwóch rodzajów dyskursu są kategorie, które służą do opisu świata: nadawca, odbiorca, kategorie, wartości (słowa klucze).

Na uwagę zasługuje zróżnicowana stylistycznie podstawa materiałowa. Autorka skoncentrowała się na tekstach dających się przyporządkować do określonych gatunków, jak również tych, które nie noszą nazwy gatunkowej. Ze względu na sposób funkcjonowania tekstów w dyskursie etycznym i pragmatycznym Autorka podjęła się też wstępnej klasyfikacji genologicznej dokumentów tworzonych przez partie polityczne.

Całość pracy uzupełniona jest obszerną literaturą, która może stanowić cenne źródło bibliograficzne.

Na zakończenie należy stwierdzić, że książka K. Kłosińskiej zasługuje na uwagę jako atrakcyjne i żywe przedstawienie funkcjonowania języka polskiej polityki po 1989 roku, uwzględniające warstwę językową i strategie retoryczne w aspekcie etycznym i pragmatycznym. Sformułowane przez Autorkę wnioski i postulaty świadczą o sprawnym i nowoczesnym warsztacie metodologicznym.

Z całą pewnością recenzowana publikacja zasługuje na zainteresowanie językoznawców, socjologów i politologów.